

ташқари беда, зиғир, сабзи, пиёз каби экинларни кўп зарарлайди.

2015-2017 йилларда олиб борган тадқиқотимиз натижаларига кўра, Қашқадарё вилоятининг Қамаш туманидаги "Келдиёр Бозор" фермер хўжалигида экилган махсарда зарпечакнинг тарқалиши 13,0 %, "Қамай қорасув лалмиси" фермер хўжалигида 9,0%, Чироқчи туманидаги "Махматкарим" фермер хўжалигида эса 16,0% эканлиги аниқланди. Қибрай туманидаги "Туркистон Саидазимов Ҳабибулло" фермер хўжалигида зарпечакнинг тарқалиши 18% ни ташкил этди.

Махсар ўсимлигини зарпечак (*Cuscuta* sp.) кучли зарарлаб, ҳосилдорлигини 2-3 ц/га камайтириши билан бирга маҳсулот сифатини ҳам пасайтиради.

Қишлоқ хўжалиги экинлари учун карантин объекти бўлган

зарпечакни республика ҳудудида тарқалишини чеклаш ва ўчоқларини (очаглари) йўқ қилиш ҳозирги куннинг долзарб вазифаларидан биридир.

Зарпечакнинг тарқалиши ва зарарини олдини олиш учун қуйидаги тадбирларни амалга ошириш зарур:

уруғларни карантин сертификатисиз четдан олиб киришга йўл қўймаulik;

Республикада зарпечак ички карантин объекти ҳисобланади, шу сабабли бу паразит тарқалган ҳудудлардан олинган уруғлик материалларини тоза ҳудудларга олиб кириш ва экиш ман қилинади;

махсар экилган майдонларда зарпечакнинг тарқалиши аниқланиши билан, уни дарҳол йўқ қилиш тадбирларни амалга ошириш;

зарпечак билан зарарланган майдонларга тавсия этилган гербицидларни қўллаш;

зарпечак тарқалган майдонларга келгуси йили бошқа экин экиш (бошоқли экинлар экилса, мақсадга мувофиқ) мумкин эмас.

Бундан ташқари зарпечакка қарши кураш чораларини такомиллаштириш мақсадида вилоят ва туманлардаги карантин инспекторлари, қишлоқ хўжалиги мутахассислари ва аҳоли ўртасида кўргазмали семенарлар ўтказиш, зарпечакка қарши тарғибот - ташвиқот ишларини олиб бориш мақсадга мувофиқдир.

О.Сулаймонов, Қ.Бобобеков, Ю.Бурунов, Ўздавкарантин инспекцияси, Ўсимликлар карантини илмий маркази

Адабиётлар:

Эргашев И.К., Муродов Б.Э., Сулаймонов О.А., Ҳожиёв А.И. / Ўсимликлар карантини лабораторияси ва клиникасида фойдаланиш учун услубий қўлланма. Тошкент 2018.

Шералиев А.Ш., Носиров Б.С., Карантин бегона ўтлар ва уларга қарши кураш чоралари. Тошкент, 2013.

Носиров Б.С. Повилика-Карантинный сорняк Узбекистана. Ўзбекистон қишлоқ хўжалиги журнали – Тошкент, 2008. – № 6. – Б. 30. (06.00.00 №4).

Журасов Ш.У. Повилика полевая на юго-востоке Казахстана. <http://www.z-i-k-r.ru/anons/pdf/jan9/17.pdf>

Журасов Ш.У. Повилика полевая: как с ней бороться. <https://cyberleninka.ru/article/v/povilika-polevaya-kak-s-ney-borotsya>

УЎК 634.721

ҚОРАҒАТНИ КЎПАЙТИРИНГ

ЎЗБЕКИСТОННИНГ МАРКАЗИЙ МИНТАҚАСИ УЧУН ОЛТИНСИМОН ҚОРАҒАТ НАВ НАМУНАЛАРИНИ ТАНЛАШ

Аннотация:

Исследования, проведенные с коллекционными сортами смородины не выявили какой - либо закономерности в продолжительности фазы цветения растений. В основном все испытанные сорта закончили фазу цветения в конце марта месяца, при этом общая продолжительность фазы цветения по сортам составляла 25-33 дня.

Annotation:

Studies carried out with collection varieties of currants did not reveal any regularity in the duration of the flowering phase of plants. Basically, all the tested varieties finished the flowering phase at the end of March, while the total duration of the flowering phase by varieties was 25-33 days.

Аҳолининг озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш республикамизда олиб борилаётган оқилона сиёсатнинг устувор йўналишларидан биридир. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги ПФ-4947-сонли «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида»ги Фармонида ҳам мамлакатда барқарор ижтимоий-

иктисодий ривожланишни таъминлаш, аҳолининг озиқ-овқат хавфсизлигини янада мустаҳкамлаш, бунинг учун пахта ва ғалла экилаётган паст рентабелли майдонларни йилдан-йилга қисқартириб, уларнинг ўрнига интенсив боғлар, ёнғоқзорлар ва тоқзорлар барпо этиш орқали озиқ-овқат экинлари етиштиришни оптималлаштириш ва уларнинг хилма хиллигини таъминлаш муҳим вазифалардан бири сифатида алоҳида белгилаб қўйилган[1].

Таъкидлаш жоизки, қорағат ўсимлиги, меваси қандай рангли бўлишидан қатъий назар, республикада жуда ҳам кам тарқалган бўлиб, унинг саноат

асосида барпо этилган боғлари ҳозирда мавжуд эмас. Аслида қорағат (смородина), хўжағат (малина), ер тут, черника каби резавор мевалар Европа мамлакатларида "суперфуд", яъни идеал неъмат сифатида қадрланади. Негаки, уларнинг мевалари турли биологик фаол моддаларга бой ва ўта шифобахшдир. Таъм сифатлари ҳам аксарият инсонларга манзур ҳисобланади. Атоқли тиббиёт олими И.Э.Акоповнинг [2] ёзишича, қорағат шарбати ва унинг қандли сиропидан томоқ касалликлари, сурункали хириллаш, кўк йўтал, ошқозон яраси, ахилия, катарал ҳолат ва ичак касалликларини даволашда фойдаланилади.

Қорағат резавор мевалар орасида етиштириш бирмунча қулай бўлган ўсимликлардан бири ҳисобланади. Шундай бўлсада, жойнинг тупроқ-иқлим шароитларига мос навларини танлаш ва етиштириш агротехикасини ишлаб чиқиш ушбу қимматли мевадан юқори ва сифатли ҳосил олишни таъминлайди. Кўриниб турибдики, республикада ушбу резавор меванинг мақбул навларини танлаш ва уни етиштириш ҳажмини кенгайтириш озиқ-овқат маҳсулотлари асортиментини кенгайтиришда муҳим захира ҳисобланади.

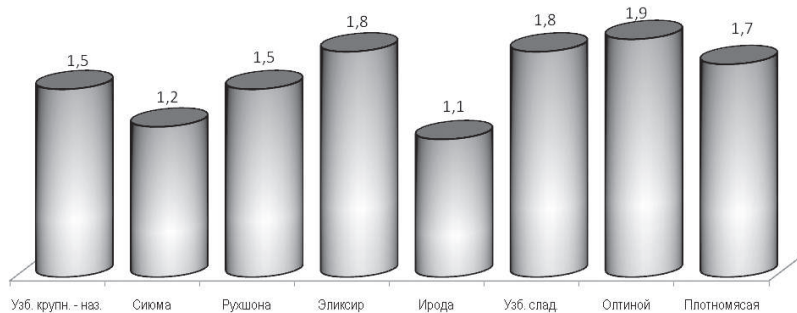
Тадқиқот услуби. Тадқиқот Х.Ч.Буриев, Н.Ш.Енилеев ва

1-жадвал. Қорағат навларида вегетатив куртакларнинг бўртиши ва ёзилиши динамикаси, 2016-2018 йй

Навлар	Куртакларнинг уйғониш жадаллиги			Новдаларнинг ўсабошлаши
	бўрта бошлаши	ёзилиши	давомийлиги, кун	
Узбекистанская крупноплодная–назорат	18/ III	22/ III	4	24/ III
Сиюма	17/ III	22/ III	5	27/ III
Рухшона	17/ III	21/ III	4	25/ III
Эликсир	16/ III	19/ III	3	25/ III
Ирода	15/ III	18/ III	3	23/ III
Узбекская сладкая	18/ III	22/ III	4	25/ III
Олтиной	17/ III	21/ III	4	24/ III
Плотномая	19/ III	23/ III	4	26/ III

2-жадвал. Олтинсимон қорағат навларининг гуллаш жадаллиги, 2016-2018 йй

Навлар	Гуллаш жадаллиги					Гуллаш давомийлиги
	гуллашнинг бошланиши	25%гуллар очилган сана	50% гуллар очилган сана	75% гуллар очилган сана	гуллашнинг тугаши	
Узбекистанская крупноплодная–наз.	24/ III	30/ III	7/IV	15/IV	25/IV	30
Сиюма	28/ III	31/ III	12/IV	19/IV	24/IV	25
Рухшона	25/ III	28/ III	7/IV	17/IV	24/IV	29
Эликсир	25/ III	28/ III	7/IV	15/IV	22/IV	27
Ирода	23/ III	26/ III	2/IV	10/IV	20/IV	27
Узбекская сладкая	25/ III	30/ III	10/IV	20/IV	30/IV	35
Олтиной	24/ III	27/ III	8/IV	18/IV	27/IV	33
Плотномая	26/ III	29/ III	9/IV	18/IV	29/IV	33

Расм. Олтинсимон қорағат навлари уч ёшли тупидан ҳосил чиқиши, кг

бошқа олимлар томонидан ишлаб чиқилган «Мевали ва резавор мевали ўсимликлар билан тажрибалар ўтказишда ҳисоблар ва фенологик кузатувлар методикаси»[3], В.Ф.Моисейченконинг «Методика учетов и наблюдений в опытах с плодовыми и ягодными культурами» [4]услубий қўлланмасида келтирилган тавсиялар асосида олиб борилди. Тажрибада қорағатнинг «Ирода», «Сиюма», «Рухшона», «Эликсир», «Олтиной», «Узбекская сладкая» навлари ўрганилди. Назорат варианты сифатида республикада районлаштирилган [5]«Ўзбекистанская крупноплодная»навидан фойдаланилди. Тажриба майдонининг тупроғи – қадимдан суғориладиган типик бўз тупроқ. Тупларнинг жойлашиш схемаси 2,5х1 метр, тажриба такрорийлиги – тўрт қайтариқли.

Тадқиқот натижалари ва уларнинг муҳокамаси. Маълумки, муайян тупроқ-иқлим шароити учун экин турини танлашда энг аввало ушбу шароитда

ўрганилаётган ўсимлик фенофазаларининг ўтиш даври ва давомийлигига асосий эътибор қаратилади. Кузатувлар шуни кўрсатдики, қорағатнинг ўрганилган навларида куртакларнинг ёзила бошлаш даври бир-икки кун фарқ билан деярли бир муддатга (15-18 март) тўғри келди. Ўрганилган барча навларда новдаларнинг ўса бошлаши март ойининг учинчи ўн кунлиги ўрталарига тўғри келди (1-жадвал).

Кузатувлар шуни кўрсатдики, қорағатнинг ўрганилган навларида гуллашнинг бошланиши ва давомийлигида ҳам кескин фарқланиш кузатилмади ва ушбу физиологик жараён март ойининг охиригача ўн кунлигига тўғри келди. Гуллаш гарчи бир вақтда бошланган бўлсада, унинг тугаши навлар бўйича фарқланди ва гуллаш давомийлиги навлар бўйича 25-33 кун ораллигида ўзгарди (2-жадвал).

Таъкидлаш жоизки, хўжалик нуқтаи назаридан, ҳар қандай экин турининг мақбуллиги пировард натижада бевосита унинг

ҳосилдорлиги ва маҳсулот сифати билан белгиланади. Тажрибалар шуни кўрсатдики, тадқиқотлар йилларида ҳар бир тупдан олинган энг юқори ҳосили билан «Олтиной», «Эликсир» ва «Узбекская сладкая» навлари ажралиб турди. Ушбу навларда ҳар бир тупдан олинган ҳосил ўртача 1,8-1,9 кг гача етди. Энг кам ҳосилдорлик «Ирода» ва «Сиюма» навларида қайд этилди. Ушбу навларда ҳар бир тупдан олинган ҳосил ўртача 1,1 кг атрофида бўлди (расм).

Расм маълумотлари шуни кўрсатадики, назорат варианты – «Ўзбекистанская крупноплодная» навиға нисбатан юқори ҳосил «Плотномыся» навиға ҳам қайд этилди. Ушбу навиға назоратга нисбатан олинган қўшимча ҳосил 0,2 кг/туп атрофида бўлди.

Хулоса. Ўзбекистоннинг марказий минтақаси қадимдан суғориладиган типик бўз тупроқлари шароитида олтинсимон қорағатнинг «Олтиной», «Эликсир» ва «Узбекская сладкая»навларини экиш тавсия этилади. Юқори агротехника таъминланган шароитда ушбу навларнинг уч ёшли ҳар бир тупидан 1,8 кг атрофида сифатли ҳосил олиш мумкин.

**У.Д.Жанакоева,
И.Т.Нормуратов,
ТошДАУ**

Адабиётлар:

1. ПФ-4947-сон. «Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида». Президент Фармони. – Тошкент, 2017 йил 7 феврал.
2. Аюпов И.Э. Важнейшие отечественные лекарственные растения и их применение. – Т.: Медицина, 1990. – С. 382-383.
3. Буриев Х.Ч., Енилеев Н.Ш. ва б. Мевали ва резавор мевали ўсимликлар билан тажрибалар ўтказишда ҳисоблар ва фенологик кузатувлар методикаси. – Т., 2014. – 64 б.
4. Моисейченко В.Ф. Методика учетов и наблюдений в опытах с плодовыми и ягодными культурами. – Методические рекомендации. – Киев, 1967. – С. 33-37.
5. Ўзбекистон Республикасида етиштириш учун тавсия этилган қишлоқ хўжалиги экинлари давлат реестри. – Тошкент., 2018. – 63 б.